

BLOKAJ VE DEBLOKAJ MEKANİZMASI

SELÇUK EGEMEN

İst. Kombiyo Müdürü

Mevzuumuz, kısaca Kambiyo Mevzuatı unvanı altında adlandırığımız Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki Kanun, Karar ve Tebliğ hükümleri çerçevesi dahilinde yer alan Blokaaj ve Deblokaaj mekanizması ve Turistik kur'la olan münasebetlerinin müta-lâasından ibarettir.

Hemen şunu arz edeyim ki :

Elime geçen bu imkândan faydalanarak bugünkü konferansının mevzuunu; Kambiyo ahkâmı manzumesinin her sektöre tevcih ettiği selâhiyet ve mes'uliyetlere ve alâkahılara tahmil ettiği veci-be ve mükellefiyetlere genel olarak işaret etmek suretile seçmek isterdim.

Tahsis edilen saat içinde bunun teşrihini şimdilik imkânsız buldum.

Bir memleketin millî hudutları içinde mukim şahıslar tarafından mahallî para ile iktisap edilen her nevi servetlerin harice transferi, hemen bir iki memleket müstesna, Kambiyo nizamlarının mer'î bulunduğu Dünya memleketlerinde hakikî bir rejimle tanzim edilmiş bulunmaktadır.

Memleketimizin Kambiyo mevzuatımızda, Blokaaj ve Deblokaaj mekanizması gerek bir istilah olarak gerek bir hüküm ve müeyyide olarak 1942 yılında neşredilen 2/18669 sayılı Kararname ile tedvin edilmiş bulunmaktadır.

Filhakika 1937 yılında mer'iyete giren Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 12 numaralı Kararnamenin 18 inci maddesinde Ecnebi Memleketlerdeki efrad ve müessesatın Türkiye'deki Bankalar veya Şubeleri veya Muhabirleri nezdindeki Türk lirası matluplarının istimali Kambiyo Murakabe Mercilerinin vizesine mütevakıftır, denildikten sonra bloke paraların sureti istimalinin Maliye Vekâletince hazırlanacak bir talimatname ile tanzim edileceği kaydedilmişti.

Bilâhare bu maddeyi tâdilen 1942 yılı Ağustosunda neşredilen Ek bir Kararname ile, «ikametgâhları Türkiye dışında bulunan ha-

kiki ve hükmî şahısların Türkiye'deki mallarının iradları ve satış bedelleri, sermaye ve iştirak hisselerinin gelirleri ve Türk parasile olan her nevi mevcutları ve alacakları ve yerli ve Ecnebî menkul kıymetleri blokedir» hükmü vazih bir şekilde vaz'edilmiş ve bu nevi paraların harice çıkarılması; 16 kalemlik bir listede yer alan malların ihracı suretile temin edilmişti. Yine o sıralarda negredilen Tamimlerle bloke matlubatın bir kısmının Türkiye'de ihtiyar edilecek masraf ve zarurî ihtiyaçlar karşılığı olarak istimaline mezuniyet verilmişti.

Asıl bloke matlubatın arzettiği ehemmiyet, 1948 yılı sonlarında; memleketimizde müesses yabancı Hava Nakliyat Ortaklarına Türk parasıyla bilet satma yetkisinin verilmesinden sonra başlar. Gerek bu şekilde tekevvün eden Türk liralарının gerek son yıllarda memleketimizde iş yapmak isteyen haricte mukim hakikî ve hükmî şahısların memleketimizde iktisab ettikleri Türk lirası kazançlarının ciddî tehhürlere ve müşgillere maruz bırakılmadan sür'atle harice transferini temin maksadile bloke edilen her çeşit matlubatın menşe ve mahiyeti üzerinde durmak ve bu paralardan ticarî karakteri haiz olanlara bir priyorite vermek lüzumuna kani olunmuştur.

İşte bu görüşten hareket edilerek 1954 yılında negredilen 61 sayılı Tebliğle «Ticarî faaliyetten mütevellit bloke paralarla» «Gayri ticarî faaliyetlerden mütevellit bloke paralar» birbirinden müstakil ve ayrı hesaba yatırılmış ve ticarî karakteri haiz olan paraların transferi için haricte sürümü nisbeten kolay olan geniş bir mal listesi hazırlanmıştır.

Bu arada bloke para sahiplerinin paralarını transfer ettirmek için bilfiil ihracat muameleleriyle uğraşmaktaki zorlukları ve araya çeşitli bahanelerle sokulan mutavassıtları bertaraf etmek maksadile bu mahiyetteki muamelelerle bloke para sahibinin alâkası kesilerek bu işler, normal ihracatta olduğu gibi, ihracatçılar ile yetkili Bankalara tevdi edilmiş ve hususî bir fon hesabına yatırılan ihracat hasıllarının doğrudan doğruya bloke para sahipleri lehine tahsisi cihetine gidilmiştir.

Bu şekildeki tathikat; halen mer'î olan 7 sayılı Tebliğin neşir tarihi olan 8 Ekim 1956 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonraki duruma gelince :

Malûmları olduğu üzere, bugünkü Blokaj ve Deblokaj muamelelerini tedvin eden ahkâm; 8 Ekim 1956 tarihinde yürürlüğe giren 14 sayılı Para Kararnamesinin 58 ve 59 uncu maddelerini tâdil eden

4/8029 sayılı İcra Vekilleri Hey'eti kararına müsteniden neşredilen 7 sayılı Tebliğde yer almış bulunmaktadır.

Muaddel 58 inci maddede metni blokaj muamelelerine, müteakip madde metni de deblokaj muamelelerine ve dolayısıyla bu mahiyetteki paraların transferine tahsis edilen hesapların tağdiye şekline ve menabiine taallûk etmektedir.

Geniş bir anlayış ve sistemli bir tasnifle tanzim edilen Kararname hükümlerinin gerek blokaj, gerek deblokaj sektörü için vaz'ettiği yenilikleri kısaca şöyle hülâsa edebiliriz.

Blokaj Muameleleri :

Blokaja tâbi paralar iki ana gruba ayrılmıştır :

Birinci grup: Eskiden olduğu gibi Türkiye dışında mukim hakikî ve hükmi şahısların Türkiye'de sahip buldukları menkul ve gayrimenkul mallarının gelirleri, satış bedelleri, sermaye ve iştirak hisselerinin gelirleri, Türk parasile olan her nevi mevcut hak ve alacakları ile bi'cümle menkul kıymetlerinin blokajını âmir bulunmaktadır.

İkinci grupta ise Türkiye'de mukim hakikî ve hükmi şahısların :

- a) Hariçte mukim hakikî ve hükmi şahıslara yaptırdıkları etüd, proje, revizyon, montaj, tamir, öğretim ve uzmanlık gibi hizmetler;
- b) Yine hariçte mukim hakikî ve hükmi şahıslardan sağladıkları fikrî ve sınaî haklar ile makine, teçhizat ve diğer malzemeler;
- c) Hariçten celbettikleri san'atkâr, temaşa grubu ve spor kabileleri dolayısıyla ücret, kira, mutad amortisman bedeli namı altında yapılacak tediyeler ile;
- d) İş Kanununun şümulüne giren Sanayi Erbabının münhasıran kendi ihtiyacında kullanılmak üzere mübayaa etmek mecburiyetinde kaldığı kıymeti 5.000,— lirayı geçmeyen yedek parça ihtiyaçları yer almaktadır.

Hemen müşahede buyurulacağı gibi, blokaj hükümlerine tâbi tutulan sektörler genişletilmiş ve buna mukabil deblokaj hükümlerini derpiş eden muaddel 59 uncu madde ahkâmı da bu vüs'at gözönünde bulundurularak tedvin edilmiş ve gerekli transfer imkânları, bazı yeni menabi bulunmak suretiyle takviye ve tağdiye olunmuştur.

Filhakika, gerek ticarî faaliyetlerden mütevellit bloke paralarla gerek ikinci grupta saydığımız bloke matlubatın transferine muhassas Fon hesabı aşağıda maruz unsurlarla beslenmiştir.

1 — Listeye dahil muayyen malların ihracından mütevellit ihracat bedelleri;

2 — Türkiye'de mukim hakikî ve hükmi şahıslar tarafından hariçte mukim hakikî ve hükmi şahıslar için veya bunlar adına yapılan etüd, proje, istişare, teknik hizmet ve vekâlet gibi bazı hizmetlerin ücret ve bedelleri;

3 — Türkiye'de mukim hakikî ve hükmi şahısların hariçte tekevvün edip de Kambiyo mevzuatına göre memlekete getirilmesi mecburî olmayan yani ihracat bedeli, mümessillik ve komisyon ücretleri gibi matlûbat dışında kalan şahsî sermaye, servet ve bunların gelirlerinden mütehasıl dövizler ile;

4 — Türkiye'ye gelen yabancıların Türkiye'deki masraflarını karşılamak üzere sattıkları dövizler, bloke matlûbatın transferine hasr ve tahsis edilmiştir.

İşte, bugün Turistik Kur tâbiri altında ifade edilmek istenen mevzuatı bu izahatımızın ışığı altında tetkik edersek bu rejimin malûm usullerle ihdas edilen bir para operasyonu mahiyetinde değil, bloke paralar rejiminin bugünün icaplarına cevap veren bir telâkki ve görüşle ıslâh edilmiş malî bir rejim olduğu anlaşılır.

Yalnız bloke matlûbat sektörüne taallûk eden bu rejim, Fon hesaplarına girecek ve çıkacak dövizlerin münhasıran Amortisman ve Kredi Sandığı nam ve hesabına ve bu Sandık tarafından zaman zaman tesbit ve îlan edilecek bir kıymet üzerinden alınıp satılmasını derpiş etmiş bulunmaktadır. Dış Ticaret rejimimize göre cereyan etmekte olan carî mübadelelerle resmî hizmetlerin istilzam ettiği paraların karşılanmasında ötedenberi mevcut ve mer'i olan hükümler tatbik edilmektedir.

Tebliğin neşrinden bu yana arada geçen kısa devre zarfında elde edilen neticenin peşinen tâyin ve tesbit edilen kurlar üzerinden yapılan transfer muamelelerinde beklenen sür'at ve emniyeti tahakkuk ettirdiği söylenebilir.

1 — Filhakika bu mekanizma kayıt tesbiti itibarile ve muhtevi olduğu esaslar itibarile memleketimize yabancı Turist celbini teşvik edecek mahiyettedir. Yabancıları gayrimesru yollara sevk etmekten, daha doğrusu suç işlemekten önlemektedir.

2 — İhracatçı bakımından : ihraç edeceği malın bedelini teşkil eden dövizlerden eline geçecek primi önceden hesaplayabilmek imkânına malik olmakta ve bağlantılarını emniyet ve sür'atle realize edebilmektedir.

3 — İhraç mevzuu malların imalâtçı ve müstahsili de geniş ölçüde istihsale ve imalâta teşvik etmekle istihsal ve imalât gücünü himaye etmektedir.

4 — Transferdeki mer'iyet tekevvün eden bloke matlubatla blokaj muamelelerini ahenkli bir seviyede tutmakta ve müterakim alacakların tatbikini bertaraf etmektedir.

5 — Bazı nevi bloke paraların sermaye akışı şeklinde harice döviz olarak transferini önleyici karakteri üzerinde de durmak faydalıdır.

Filhakika deblokaj hükümleri; ancak ticarî faaliyetlerden mütevellit olan matlubatın ve bazı hizmetlerin karşılığı olan paraların bu transfer imkânından faydalanabileceği hükmünü vaz'etmiş bulunmaktadır. Bu mahiyetteki transfer ile bloke matlubat için mevzuatımız iki ayrı hesap küşadını derpiş etmiştir.

Birincisi «A» hesabıdır ve ticarî mahiyetteki bloke matlubatın transferine muhassas bulunmaktadır. Bu hesaba ancak:

1 — Merkezleri yabancı memleketlerde olup, Türkiye'de icrayı faaliyet eden şirketlerin şube ve acentelerinin merkezleri namına ayırdıkları sâfi kârlar,

2 — Yabancı hava nakliyatı şirketlerinin Türkiye'deki şube ve acentelerinin bilet satışlarından mütevellit sâfi hasılatı,

3 — Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki mülga 13 sayılı kararın 23 üncü maddesiyle 14 sayılı kararın 54 üncü maddesi mucibince Maliye Vekâletinden önceden müsaade alınmak ve sermaye ve işletme akçeleri hariçten döviz olarak getirilmek suretiyle tesis edilmiş veya edilecek olan teşebbüslerin *Maliye Vekâletince tesbit edilecek olanlarının temettüleri ile tasfiye bedelleri* ve istimal edilmemiş bulunan *işletme akçeleri*, yatırılabilir.

İkincisi «C» hesabıdır. Bu hesaba da münhasıran :

Türkiye'de mukim hakikî ve hükmî şahısların :

a) Hariçte mukim hakikî ve hükmî şahıslara yaptırdıkları etüd, proje, revizyon, montaj, tamir, öğretim ve uzmanlık gibi hizmetler,

b) Hariçte mukim hakikî ve hükmî şahıslardan sağladıkları fikrî ve sınaî haklar ile makine, teçhizat ve diğer malzemeler,

c) Hariçten celbettikleri san'atkâr, temaşa turupu ve spor kâfileleri.

Dolayısıyla ücret, kira, mutad amortisman bedeli ve benzeri namlarla yapacakları ödemeler ile yine mezkûr şahıslardan İş Kanununun şumulüne giren sınaî erbabının münhasıran kendi ihtiyaçlarında kullanılmak üzere hariçten mübayaa etmek mecburiyetinde oldukları kıymeti 5.000,— Türk lirasını geçmeyen yedek parçalar.

Bu iki hesap dışında kalan ve karakteri itibarile ticarî olmayan veya ticarî bir faaliyet olmakla beraber gerek mülga 13 sayılı karar, gerek 14 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki Kararlar gereğince Türkiye'de girişeceği ticarî faaliyetlerin istilzam ettirdiği sermaye ve işletme fonlarını hariçten döviz olarak getirmeyen, yani başka bir ifade ile Türkiye'de Türk lirası olarak kazanılan veya herhangi bir yoldan Türkiye'de temin edilen Türk liralariyle finanse edilen şahıs ve müesseselerin kazançları gayrikabili transfer olan «B» hesabına intikal ettirilmiştir. Ezcümle :

Türkiye dışında mukim hakikî ve hükmi şahısların :

a) Türkiye'de sahip buldukları menkul ve gayrimenkul mallarının ve gayrimenkule müteferri aynî haklarının gelirleri ve satış bedelleri,

b) Türkiye'deki sermaye ve iştirâk hisseleri ile menkul kıymetlerinin gelirleri ve bil'cümle menkul kıymetleri,

c) Türkiye'deki sermaye ve iştirak hisselerinin tasfiyesinden ve menkul kıymetlerin âhara satış veya herhangi bir şekilde devir veya temlikinden mütehasıl meblâğlar,

d) Türk parasıyla olan her nevi mevcut hak ve alacakları bu gruba girmekte ve transferleri mevzuubahs olmamaktadır. Bu mahiyetteki matlûbatın, ancak gayrimenkul tamirlerinde, vergi, rüsum ve harçların tediyesinde veya bloke para sahipleriyle 4 üncü dereceye kadar kan ve 2 nci dereceye kadar sıhrî hisusmların Türkiye'deki ikamet masraflarının karşılanmasında kullanılabilceği tasarih edilmiştir.

Buraya kadar verilen izahatla blokaj ve deblokaj muamelelerinin esasları hakkında umumî bir fikir verebilmiş isek; kendimizi bahtiyar addedeceğiz.

İstanbul, 23 Ocak 1957